

*Tainele icoanelor
Ortodoxiei se cer mereu
pătrunse și descifrate
spre luminarea pașilor
credinței noastre. Ele ne
fac străvezie lumea
împărăției pe care ni s-a
dat să o pregătim încă
de aici. Iată de ce și cel
mai mic detaliu al
simbolismului iconografic
se dovedește de o mare
importanță pentru
maturizarea noastră în
Duh. Despre acest tezaur
sfânt, tainic ascuns și
totodată tuturor revelat
prin culoare, ne-a vorbit
bine-cunoscutul teolog
ortodox și filosof francez
Jean-Claude Larchet.*

Ionuț Aurelian Marinescu

**Domnule profesor, de ce
Ortodoxia a preferat de
veacuri să zugrăvească
icoana Învierii Domnului
sub chipul reprezentării
Pogorârii la iad a Mântui-
torului și nu sub forma
ieșirii Lui triumfale din
mormânt?**

Pe această temă a existat o întreagă dezbatere: celebrul iconograf și iconolog Leonid Uspensky a consacrat acestui subiect un studiu special, din cauza caracterului său problematic.

De fapt, adevărata icoană a Învierii este cea de-a doua, care le reprezintă pe Sfințele Femei Mironosițe în fața mormântului gol, împreună cu un înger care le vestește Înviera. Ea este, de altfel, și cea mai veche, căci cel mai vechi exemplar cunoscut al său datează din secolul al III-lea, pe când cel mai vechi exemplar cunoscut al icoanei Pogorârii la iad nu datează decât abia din secolul al VI-lea.

Este paradoxal faptul că în icoana celei mai mari dintre sărbători (și a celui mai mare eveniment din economia măntuirii - căci „dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința voastră“ [1 Corinteni 15, 17]) - Hristos nu este reprezentat, în timp ce El apare în toate celelalte icoane ale sărbătorilor (care prănuiesc celealte etape ale acestei economii).

Hristos Cel înviat nu apare din mai multe motive: în primul rând, din cauza caracterului extraordinar al evenimentului; în al doilea rând, pentru că cele patru Evangelii nu furnizează nici o explicație a modului în care s-a petrecut Înviera, iar icoanele sunt întotdeauna fidele istorisirii evanghelice, Tradiția păstrând și ea tacerea referitor la acest subiect; iar în al treilea rând, din cauza faptului că trupul înviat nu este perceptibil imediat: Maria din Magdala nu-L recunoaște pe Hristos de lângă mormânt înainte ca Acesta să î se reveleze (Ioan 20, 14-16); ucenicii de la Emaus nu îl identifică nici ei: „ochii lor erau ținuți ca să nu-L cunoască“ (Luca 24, 16); nici îngerii nu-L se sizează, precum spune una dintre stihurile de la Utrenia glasului 5:

Taine și sensuri teologice în icoana Învierii

„Îngerii Tăi cei fără de trup n-au simțit când ai înviat“.

Ce interpretare teologică ar trebui să dăm elementelor iconografice puse laolaltă în reprezentările Învierii Domnului?

Pogorârea la iad este un fapt foarte important, este punctul cel mai de jos al chenozei Fiului lui Dumnezeu. Este o etapă majoră a economiei Sale măntuitoare, pentru că ea a făcut ca toti dreptii Vechiului Testament (și ai tuturor veacurilor care au precedat Întruparea Domnului) să beneficieze de măntuirea pe care El a câștigat-o pentru întreaga umanitate, eliberându-i de puterea diavolului, a păcatului și a morții, și dând puterea să învieze tuturor oamenilor care au trăit înainte de venirea Sa printre noi.

În timp ce icoana Sfintelor Femei Mironosițe aflate în fața mormântului gol este factuală, icoana Pogorârii la iad prezintă mai ales efectele duhovnicești ale acesteia din urmă, având o puternică dimensiune simbolică.

În primul rând, Hristos este reprezentat cu trupul, pe când texte liturgice ne spun că El s-a pogorât la iad cu sufletul, timp în care trupul Său a rămas în mormânt (a se vedea Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur: „În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tâlhăru și pe tron împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost, Hristoase, pe toate umplându-le, Cel ce ești ne-cuprins“).

În al doilea rând, iadul este reprezentat printr-un spațiu negru (care semnifică „întunericul cel mai din afară“, o lume în care nu pătrunde Lumina dumnezeiască). Porțile sale sunt căzute la pământ, încrucișate, călcate în picioare de Hristos; acolo se află împrăștiile cheii, încuietori deschise, lanțuri rupte, toate semnificând faptul că Hristos a deschis porțile iadului, care până atunci erau încuiate, pentru a-i scoate pe cei care erau înciși acolo, eliberându-i de lanțurile lor pe aceia pe care iadul îi ținea captivi. În anumite icoane, vedem un om, aşezat la pământ, cu mâinile și picioarele legate, reprezentându-l pe diavol, căruia de acum îs-a luat puterea.

În al treilea rând, icoana prezintă în centru său pe Adam și pe Eva, care sunt trași de Hristos din mormintele lor ca și cum Hristos i-ar învia. Însă El nu-i învie, ci îi eliberează din iad, iar icoana anunță învierea lor viitoare, în același timp cu a celorlalți oameni (căci ei sunt, în calitate de protopărinți, rădăcinile întregii umanități).

Ce repere iconografice pun în evidență dumnezeirea lui Iisus Hristos în reprezentările Învierii Domnului?

În icoana Sfintelor Femei Mironosițe aflate în fața mormântului gol, prezența lui Hristos, Care a biruit moartea prin atotputernicia dumnezei Sale, este paradoxală indicată prin însăși absența Sa. Este o reprezentare pe care am putea-o califica drept apofatică.

În icoana Pogorârii la iad, dumnezeirea lui Hristos este afirmată atât prin mandorlă (acei cerc întreit din jurul Mântitorului) și prin razele luminoase ale acesteia (căror se adaugă și vesmântul alb sau aurit al lui Hristos), cât și prin dinamismul posturii Sale și prin puterea gestului Său, când

îi trage pe Adam și pe Eva din mormintele lor.

Cum îl poate icoana ajuta pe cel slab în credință și cum poate fi ea corect înțeleasă de cei care nu participă în mod frecvent la sfintele slujbe?

Icoanele exprimă prin imagini istorisirile Evangeliilor sau ale scrierilor apocrife inspiratoare pentru Biserică (spre exemplu, icoana Adormirii, care urmează istorisirea Protoevangheliei lui Iacob). La fel ca și Sfințele Scripturi, ele nu acționează în mod magic, automat, ci presupun o minimă adeziune a celui care sează în fața lor. Ca și în toate realitățile bisericesti în care se transmite harul, se aplică principiul sinergiei, drag spiritualității ortodoxe (harul nu acționează decât proporțional cu receptivitatea omului, tocmai pentru a-i respecta libertatea). Este clar că icoana Sfintelor Femei Mironosițe aflată în fața mormântului gol face apel la credința noastră, la fel cum mormântul gol însuși a făcut apel la credința femeilor mironosițe și mai apoi a apostolilor.

Totuși, un har este dat uneori fără ca omul să facă ceva pentru a-l primi. Unii oameni au revelații, sau cel puțin semne dumnezeieschi, nu pentru că sunt demni de ele, ci gratuit, pentru că Dumnezeu consideră că aceasta este modalitatea cea mai potrivită pentru a-i convinge sau a le reorienta viața. Cei necredincioși beneficiază de mai multe minuni decât cei credincioși (deja primii creștini se mirau de aceasta), căci, precum explică Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Ioan Casian, în cazul celor credincioși, credința face înutil semnele. Fără a merge atât de departe, icoana beneficiază de o putere specială, aceea a imaginii, care este superioară conceptelor și cuvintelor în naștere convinerii. Acestea din urmă ne pun în față unei idei, în timp ce imaginea ne aşază în fața unei realități.

Se spune adesea că frescele care acoperă interiorul bisericilor (și uneori și exteriorul, ca în România) au fost concepute ca niște catehisme destinate pruncilor și celor care nu știu să citească. Însă ele sunt pentru toți o completare a Sfintelor Scripturi, care ne acordă, altfel decât acestea, un anumit acces la Revelație. Prin cadrul ei, prin perspectiva sa inversă, icoana este o interfață al cărei conținut merge către spectator, antrenându-l în același timp în interiorul ei. Altfel spus, orice icoană dă naștere unei comuniuni. Modul de reprezentare specific icoanei (dacă aceasta este conform Tradiției) îi permite celui care o privește să depășească dimensiunea naturală a realității reprezentate, dându-i acces la dimensiunea supranaturală pe care ea o poartă. Ea nu este o simplă reprezentare umană, ci o reprezentare divino-umană. Chiar dacă dimensiunea dumnezeiască nu poate fi exprimată decât prin mijloace simbolice, ea se manifestă totuși cu o anumită putere, care atinge la un anumit nivel orice persoană care o privește cu respect. Icoana transmite un har: la nivelul cel mai elementar ea atrage, la un nivel mediu ea cheamă, iar la un nivel superior ea revelează și unește într-o comuniune duhovnicească.